

Eugenija Barić

Zagreb

LJETOPIS POPA DUKLJANINA NA UKRAJINSKOM

UDK 093:003.349

Rad primljen za tisak 31. svibnja 1989.

Uvod

Otavsko je sveučilište kao 8. knjigu svojih Ukrajinских studija izdalo godine 1986. Літопис попа Дуклянина. Найдавніша південнослов'янська пам'ятка. Prevoditelj tog najstarijeg sačuvanog pripovjednog izvora za srpsku i hrvatsku povijest do sredine 12. st., kako kaže Nada Klaić u Enciklopediji Jugoslavije (Leksikografski zavod SFRJ, sv. 5, Zagreb 1962), sačuvanog u četiri redakcije: osnovnoj latinskoj, talijanskoj, hrvatskoj i (drugoj) latinskoj, jest Antin V. Ivahnjuk. Kao predložak za prijevod poslužilo mu je jubilarno izdanje *Ljetopisa*, prevedenog na hrvatski književni jezik, iz 1950.

Antin V. Ivahnjuk porijeklom je Ukrajinac, dakle iz zemlje koja se ponosi kijeuskim ljetopiscem Nestorom i njegovim djelom *Повесть временных лет*.

Sudbina mu je oduzela tri godine ljevovskih studija humanističkih znanosti i dovela ga 1932. u Zagreb, gdje upisuje — i završava, kako mu se tada činilo, praktičniju tehniku i tako postaje arhitekt. A njegova prava ljubav bila je, i ostala je, slavistika, što će potvrditi i diplomom stečenom u Kanadi na Otavskom sveučilištu, kamo odlazi odmah poslije svršetka drugog svjetskog rata.

Zbog te ljubavi prema slavistici počinje, još u Zagrebu, prevoditi i baviti se žurnalistikom. Već 1936. g. zadužuje jugoslavenske Rusine prijevodom na ukrajin-

ski pripovijedaka rusinskih pisaca uvrštenih u drugi dio knjige Руско-українски алманах бачванско-сримских писателюх.

Da je dobro ovladao hrvatskim i srpskim jezikom pokazuju njegovi brojni prijevodi hrvatskih autora: M. Budaka, J. Ivekovića, D. Šimunovića, Dž. Vilovića, L. Perkovića, S. Kolara, J. Pavičića za ukrajinske časopise Голос, Обрії, Напередодні, Дажбог, zatim članci o Harambašiću, Dučiću i Nazoru, a preveo je i dramu Vojmila Rabadana, nastalu na osnovi romana *Ognjište*, najznačajnijeg djela M. Budaka, koja je u Ljvovu bila primljena sa zanosom, i već bila spremna za tisak, a onda ju je zameo rat kao i njezin zagrebački rukopis.

U časopisu Сучасність objavio je nekoliko kroatističkih tema, npr. Сліди хорватсько-українського споріднення (Tragovi hrvatsko-ukrajinske srodnosti), Хорвати і славістика, Хорватський правопис, Хорватська хроніка..., a mnogo je toga gazasuto i po drugim kanadskim ukrajinskim časopisima: Українські вісті (Edmonton, Alberta), Вільне слово (Toronto, Ontario). Pisao je i o srpskim prijevodi-ma ukrajinske literature, a bilo je i drugih planova... Njegovi su i prilozi o ukrajinskoj književnosti i drugim ukrajinskim temama u Hrvatskoj enciklopediji (Zagreb 1941 – 1942).

Danas Antin V. Ivahnjuk živi kao visokogodišnji umirovljenik (rođen je 1906. g.) na farmi u okolini Toronta u državi Ontario i ima još neostvarenih slavističkih želja. Među njima je i želja napisati solidniji rad o zajedničkim ukrajinsko-hrvatskim jezičnim crtama, na što ga navodi zaključak da ni Ukrajinci ni Hrvati ne znaju, zapravo, koliko su (jezično) bliski jedni drugima. A zainteresirao se i za makedonski jezik.

Voditelj slavistike u Ottawi bio je prof. Konstantin Bida. On je Ivahnjuku i predložio da prevede *Ljetopis popa Dukljanina*, a prof. Bida trebao je napisati komparativni članak o ljetopiscu Nestoru i ljetopiscu Dukljaninu. Planove je, na žalost, omela profesorova smrt i tako je svjetlo dana, nakon desetogodišnjeg čekanja, ugledao samo prijevod, s prevodiočevim popratnim tekstom.

Prijevod

Knjiga ima *Uvod* (Вступ): I – XXI, prijevod: 1 – 62 str., kojemu je dodana karta dukljanskih krajeva. Na kraju su dva kazala: Kazalo imena i Kazalo zemljopisnih naziva.

Iz Uvoda, koji je prevoditelj podijelio na osam dijelova, čitatelj može saznati mnoge pojedinosti o *Ljetopisu*. Pođimo redom:

Dio 1. govori o trima, prema prevoditelju osnovnim, radovima o *Ljetopisu* i o njihovim autorima: o Ferdi Šišiću i njegovu *Ljetopisu popa Dukljanina*, posebno izdanje Srpske kraljevske akademije, Beograd – Zagreb 1928, o Vladimiru Mošinu i njegovu *Ljetopisu popa Dukljanina*, Latinski tekst sa hrvatskim prijevodom i »hrvatska kronika«, Matica hrvatska, Historijska knjižnica (knj. 6), Zagreb 1950, i o dr. o. Dominiku Mandiću i njegovim *Raspravama i priložima iz stare hrvatske povijesti*, Hrvatski povijesni institut, Rim 1963.

Dio 2. govori o tome što je to *Ljetopis popa Dukljanina* (po prevoditelju »najstariji južnoslavenski spomenik iz polovine 12. st.«, čemu nedostaje upravo ono

preciziranje *pripovjedni*, E. B.) i pojašnjava gdje je bila srednjovjekovna Duklja — u današnjoj Crnog Gori, ističući da je pop Dukljanin, približno, vršnjak Nestora u Rusa i Ukrajinaca, Martina Gala u Poljaka i Kuzme Praškog u Čeha. Govori zatim o sadašnjem nazivu tog teksta i o njegovoj najstarijoj, latinskoj verziji, koja je tek kasnije bila podijeljena na poglavlja, a do danas se sačuvala Črnčićeva podjela. Ta verzija nije bila poznata srpskoj srednjovjekovnoj historiografiji, zbog čega je I. Ruvarac i mogao napisati da *Ljetopis popa Dukljanina* svršava tamo gdje počinje srpska povijest.

Dio 3. upoznaje nas s preradama *Ljetopisa*. Poznate su četiri prerade *Ljetopisa*: latinski prijevod u prijepisu Trogiranina Ivana Lučića, oko 1650 (greškom 1601!), odnosno u amsterdamskom izdanju iz 1666, koji je ne samo prvo latinsko izdanje toga teksta nego i njegovo imenovanje *Ljetopisom popa Dukljanina*, a predložak mu je, prema bezimenom prevoditelju, bio slavenski original; talijanski prijevod benediktinca Mavra Orbinija, izdanom u Pesaru 1601, dakle prije latinskog, a predložak mu je morao biti ljepši od onog za latinski prijevod. Orbinijev prijevod preveo je (ili ga je dao prevesti? E. B.) u 18. st. na ruski jezik za Teofana Prokopovića srpski diplomat Sava Vladisavljević, kojega Enciklopedija Jugoslavije, kako upozorava prevoditelj u bilj. 11, zove Vladisavljević-Raguzinski; hrvatska redakcija koju je pronašao splitski patricij Dmine Papalić na poč. 16. st. u kući kneza Jurja Kačića — Jerkovića u današnjoj Krajini i prepisao »rijač po riječ« 1508. ili 1510. Ta je redakcija, poznata i kao *Hrvatska kronika*, napisana »Hrvatskim pismom«, prema Kukuljeviću i Račkom glagoljicom, a prema Jagiću i, posebno, prema Črnčiću hrvatskom ćirilicom, tzv. bosanćicom.

Dalje se može saznati da je iz Papalićeva prijepisa načinio ispis Jerolim Kaletić 1546, kako je to naznačeno na kraju *Hrvatske kronike* (lik Kaletić je prema Črnčićevu čitanju!). Jezik tog spomenika jest čakavsko-ikavski, koji je Kaletić, a možda već Papalić, osuvremenio leksički i gramatički.

Postoji i latinski prijevod hrvatske redakcije Papalićeva rođaka Marka Marulića iz 1510, a načinjen je za one koji nisu znali hrvatski. Marulićev je prijevod prilično slobodan, on je tekst ispravljao ne samo stilistički nego i svojim znanjem povijesti.

Na kraju toga dijela Ivahnjuk daje popis svih dosadašnjih izdanja *Ljetopisa*, njih 10: Orbinijevo, Lucićevo, Prokopovićevo, Schwandtovo, Kukuljevićevo, Subotičevo, Črnčićevo, Šišićevo, Nepotpisanog. Deseto je izdanje jubilarno, a izdala ga je Matica hrvatska u Zagrebu 1950. u povodu njegove 800. godišnjice (1149-1949). Prema tom je izdanju prireden ovaj ukrajinski prijevod, pa je, prema Ivahnjuku, izdanje Otavskog sveučilišta zapravo 11. izdanje *Ljetopisa popa Dukljanina* (što treba korigirati prema Nadi Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, II izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1975, str. 17, bilj. 23. gdje se kaže: »Najzad, nedavno je izdao Ljetopis i S. Mijušković, Ljetopis popa Dukljanina, ali, na žalost, samo u prijepisu i faksimiliranom tekstu koji otežava naučnu upotrebu djela. Mijušković je također napisao opširan historiografski uvod.«).

Dio 4. posvećen je autoru *Ljetopisa*, čije je ime nepoznato. O tome tko je autor *Ljetopisa* znanstvenici se razilaze. Šišić misli da je autor nesačuvanog originala i latinskog prijevoda ista osoba i da je porijeklom Srbin. Mošin se ne slaže sa Šišićem u pogledu autorstva *Ljetopisa*. Po njemu je prijevod mogao biti i slobodna prerada. Sa Šišićem se ne slaže ni Mandić, ali samo u vezi s etničkom pripadnošću

prevoditelj. Prema Mandiću prevoditelj ne može biti Srbin jer tada u Duklji još nije bilo Srba, a kao katolički svećenik mogao je biti ili Hrvat ili dukljanski latinist. S obzirom na duh *Ljetopisa*, a posebno na neke njegove izraze, može se osporiti i mogućnost da je njegov autor bio Hrvat. Prema Mandiću autor bi bio bilingvni romanski latinist iz Bara.

(Dodajmo da se autorstvom *Ljetopisa popa Dukljanina*, ali s drugog aspekta, bavila i K. V. Hvostova, koja u radu К вопросу о терминологии Летописи попа Дуклянина, Славянский архив, Сборник статей и материалов, Издательство АН СССР, Москва 1959. kaže: »U ovom radu cilj je dati kratku analizu socijalno-političke terminologije i u vezi s tim pratiti mijenja li se sadržaj različitih termina kroz kroniku« (str. 31), smatrajući da takva analiza može pridonijeti razrješavanju dileme o autorstvu latinske redakcije kronike: jedan ili više autora. Na kraju (str. 45) zaključuje da, sudeći po terminologiji, nema razloga za podjelu kronike na bilo kakve dijelove koji bi pripadali raznim autorima. Naprotiv, dobiva se dojam cjeline, što govori o tome da je kroniku pisala jedna osoba. E. B.)

Hrvatska kronika nema uvoda »Autor čitatelju« i završava s 28. poglavljem, a u 24 poglavlja tekst se posve razlikuje od onog u *Ljetopisu*. Postavlja se i pitanje što je starije: *Ljetopis* ili *Kronika*, ističe prevoditelj. Šišić misli da je stariji *Ljetopis* i da *Kronika* nije nastala prije 14. st. Luka Jelić misli obrnuto. Mošin se nadovezuje na Šišića, a posve obrnuto misli Mandić. On *Hrvatskoj kronici* daje i posebno ime: *Kraljevstvo Hrvata*, kako ju je već Marulić nazvao u svom latinskom prijevodu. Po Mandićevu mišljenju autor *Hrvatske kronike* mogao je biti samo Hrvat jer se Srbi nisu nikada služili tim dijalektom. Autor *Kronike* mogao je biti glagoljaš. Po Mandiću *Kronika* je starija od *Ljetopisa*. Jedan od njegovih argumenata za tu tvrdnju jest i to što je *Kronika* kraća od *Ljetopisa*. Šišićevu argumentu da je u *Kroniku* uvršteno samo ono što se odnosi na povijest Hrvata on suprotstavlja 27. poglavlje, u kojem se govori o Crvenoj i o Bijeloj Hrvatskoj, i poglavlja 28-31, gdje se govori o Bijeloj Hrvatskoj.

Prevoditelj ističe Mandićevu logičnu uvjerljivost. (Mandića, kojega često navodi Ivahnjuk, spominje i Nada Klaić, ali se ona vrlo kritički osvrće na njegov način rada i sklonost hipotezama. E. B. V. Povijest Hrvata..., bilj. 28.)

U 5. dijelu nalazimo mišljenje o kodeksu koji je u *Hrvatskoj kronici* označen kao *Methodios*, a u *Ljetopisu* kao *Methodius*, a njegovo je pitanje jedno od najvažnijih u problematici Dukljaninovih izvora.

Mandić i ovdje stoji nasuprot drugim istraživačima. Po njemu Metodije nije otac književnog jezika u Hrvata jer su oni već imali izgrađen književni jezik. U prilog tome ide i ljepota prijevoda koji nije mogao načiniti Grk Metodije. Zastupnikom teorije da su Hrvati imali glagoljicu i prije misije solunske braće bio je donekle i Štefanić. Prema Mandiću latinsko se pismo postupno razvilo u glagoljicu, što potvrđuje da je *Methodios* »napisan hrvatskim narodnim jezikom« postojao u 8. st.

(U starijoj hrvatskoj historiografiji 10. je poglavlje smatrano prvorazrednim izvorom upravo za hrvatsku povijest, a povod je tome sam pisac koji upućuje čitaoca na slavensku knjigu koja se zove *Methodius*, kaže N. Klaić u Povijesti Hrvata, str. 18, naglašujući da je »danas dokazano da se Dukljanin služi za sastav jednog dijela svoga IX poglavlja Žićem sv. Konstantina ili slavenskim originalom Konstantinove legende, ali tako da je prerađuje prema svojoj potrebi«, str. 19.

Ljetopisa popa Dukljanina s obzirom na ćirilometodsko djelovanje među južnim Slavenima dotakla se i I. Petrović u opširnom radu *Prvi susreti Hrvata s ćirilometodskim izvorištem*, Slovo. Časopis Staroslavenskog zavoda »Svetozar Ritig«, br. 38, Zagreb 1988, str. 45, iznoseći i zanimljiv pokušaj češkog znanstvenika Lubomira E. Havlika da iz *Ljetopisa popa Dukljanina* izdvoji gotovo čitavo 8. i dio 9. poglavlja »kao ranije, nezavisno, samostalno djelo i ćirilometodski izvor«. E. B.)

6. se dio osvrće na gotomaniju, na izjednačavanje Gota sa Slavenima, a u njemu se ističe da je Mandić smatrao Šišićevo pojašnjenje gotomanije detaljnim.

U 7. dijelu daju se vrednosni kriteriji u vezi s *Ljetopisom*. Istraživači su različito ocjenjivali *Ljetopis* (odnosno *Barski rodoslov*, kako ga je nazvao N. Radojčić. E. B.). Prema Račkom povijesna je vrijednost *Ljetopisa* neznatna, a *Hrvatska je kronika* uopće nema. Za Jagića on je više književni nego povijesni spomenik, dok je Jireček najveću njegovu vrijednost nalazio u drugom dijelu, u odlomku iz legende o Sv. Vladimiru.

Veliki je minus *Ljetopisa*, po Šišiću, što manjkaju bilo kakva kronološka uporišta. Unatoč svemu tome to je dragocjen i jedini izvor života i postojanja tadašnjeg dukljanskog teritorija.

Mošin spašava *Hrvatsku kroniku* za hrvatsku povijest ističući vijesti o posljednjem hrvatskom kralju Zvonimiru, a vrijednost mu vidi i u transkripciji osobnih i zemljopisnih imena. Zemljopisni su nazivi utemeljeni i zato je *Ljetopis* važan izvor za zemljopisne nazive 11. i 12. st.

U ocjeni *Hrvatske kronike* opet se razlikuje Mandić. Po njemu je to prigodničarski tekst i zato je pisan brzo, površno i škrto. Ujedno smatra da je to najstariji rukopis među svim starim rukopisima, a napisan je prije 1089. (Ne zaboravimo da na jubilaranom, Matičnom izdanju, stoji g. 1149, a to je i godina kojom tekst *Ljetopisa* završava: 1148/9. E. B.)

Završni, 8. dio Uvoda prevoditelj posvećuje svom prijevodu i nekim objašnjenjima s njim u vezi. Predložak je prijevoda, kako već rekosmo, jubilarno izdanje *Ljetopisa* — hrvatski prijevod latinske redakcije Stjepana Mencingera i Vjekoslava Štefanića, pri čemu su uvažavani i neki ispravci Veljka Gortana. Bilješke su, njih 222, samo odabrane, Mošinove, ali su im dodane i prevoditeljeve s inicijalima ai. Prevoditelj je nastojao sačuvati stil *Ljetopisa*, a uzimao je i staru ukrajinsku leksiku. Ponegdje je zbog jasnoće tekst popunjavao u uglatim zagrada, a u okruglima je dodavao objašnjenja imena i toponima. U prijevodu je sačuvana originalnost imena.

Ivahnjuk je bilješkama, s njih 66, popratio i svoj uvodni dio. I te su bilješke, kao i one uz prijevod, dopuna i pojašnjenje imena, toponima i mišljenja koje prevoditelj navodi.

Prevoditelju su pomogli prof. dr. K. Bida i prof. S. Krešić s Otavskog sveučilišta, prof. M. Bošnjak iz Konstanca u Zapadnoj Njemačkoj, te prof. dr. V. Grubišić iz Toronta.

Geografska karta dukljanskih predjela uzeta je iz Šišićeve knjige, a neke vinjete, koje je na osnovi umjetničkih spomenika po vremenu podudarnih ili bliskih vremenu samoga *Ljetopisa* izradio akademik Ljubo Babić, iz jubilarnog izdanja.

Opća ocjena

Prevoditelj Antin V. Ivahnjuk uložio je mnogo truda i mnogo vremena da bi realizirao zamisao o prijevodu *Ljetopisa popa Dukljanina* na ukrajinski. Pročitao je bogatu literaturu o tom *Ljetopisu* i ponudio svojim čitateljima mišljenja po njemu značajnijih istraživača tog toliko istraživanog i, čini se, još uvijek dokraja ne-protumačenog spomenika.

Ovako sumirana mišljenja o tom spomeniku koristan su podsjetnik i svojevrstan priručnik u daljim njegovim istraživanjima.

Kazalo imena i toponima obogaćuju knjižicu još jednim rezimeom. Praktičnije bi ipak bilo, a vjerojatno i korisnije, da su na neki drugi način a ne samo različitom paginacijom (rimska i arapska brojka) razdvojena osobna imena i toponimi samog *Ljetopisa* od onih koji se nalaze u Uvodu i bilješkama.

Zadržavanje originalnih likova imena i toponima posebno je važno jer svaki prijevod onomastičkih podataka ne samo da ih udaljava od vremena i prostora u kojem su se javili nego to može dovesti i u zabludu. Antin Ivahnjuk kao slavist to dobro zna i svojim postupkom dokazuje.

Populariziranje ovog najstarijeg južnoslavenskog pripovjednog teksta među ukrajinskim čitateljstvom nije nimalo umanjeno time što nije mogla biti izdana i zamišljena poredbena studija s Nestorovim *Ljetopisom*. Iako pola realizacije, ovaj je prijevod svojim ostvarenjem puna realizacija.*

---

* Da zanimanje za *Ljetopis popa Dukljanina* traje i dalje pokazuje i očekivana studija Eduarda Peričića o autorstvu *Ljetopisa* pod naslovom *Ljetopis popa Dukljanina. Sclavorum regnum Grgura Barskog* u biblioteci *Analecta Croatica Christiana* Kršćanske sadašnjosti.